

Op excursie met winnaar ARJA-prijs

Jan Nillissen is natuurhistorisch secretaris van de KNNV-afdeling Nijmegen. Hij organiseert twee excursies per week en hij probeert daar ontdekkingstochten van te maken. Voor een serie speciale excursies met het thema 'Geologie en landschap' kreeg hij de ARJA-prijs van de KNNV.

Tekst en Beeld Kees de Heer

"We worden welkom geheten door de roodborst en de koolmees," roept Jan Nillissen bij de start van de excursie. Hij vervolgt met een uitgebalanceerd verhaal over de geologie van de streek, over horsten en slenken en de breuklijnen daartussen, over de terrassen langs de Maas, over de rivierduinen tussen Arcen en Gennep, over de kleilaag die de basis vormt voor de vennen in deze omgeving. Voordat we de flora en fauna bekijken, verdiepen we ons eerst in de enorme variatie in de bodem.

De excursie duurt uiteindelijk vijf uur. Dat ligt niet aan het aantal afgelegde kilometers, maar aan het enorme aantal stops. We staan stil bij vrijwel iedere bloeiende plant, bij iedere leuke paddenstoel, bij ieder bijzonder insect. Dansende langsprietmotjes, zingende blauwborsten, glasharen van grijs kronkelsteeltje, graafsporen van mestkevers, sporenkapsels van haarmos, kwakende kikkers, kuiltjes van mierenleeuwen, wortelstokken van zandzegge, paraboolduinen en podzolbodems, heidelandbouweconomie en heidespurriplantengemeenschap, alles komt aan bod. Jan Nillissen roept regelmatig dat we nu toch wel een beetje moeten gaan doorlopen, maar even later trapt hij zelf weer als eerste op de rem.

HEMELGEWELF

We wandelen rond het Reindersmeer, een zandwinplas die pakweg veertig jaar geleden is gegraven in de rivierduinen tussen Well en Nieuw-Bergen. Jan Nillissen vertelt waarom het water zo opvallend blauw is: "De plas is maar liefst 45 meter diep en wordt gevoed door kwelwater. Dit water is voedselarm, er zit geen fosfaat in en daarom groeit er geen fytoplankton. Op de bodem groeit glanzend kranswier, dat is een van de weinige planten die onder zulke extreem voedselarme omstandigheden kan groeien. Omdat er geen algen groeien, is het water extreem helder. Je kunt acht meter diep kijken. Het water oogt blauw, want het hemelgewelf wordt erin

Van ijstijden tot stropers, van legenden tot mossen. Met Jan Nillissen als excursieleider komen alle facetten van het landschap aan bod.

weerspiegeld, net als bij de gletsjermereen in Zwitserland. Zo'n diepe plas is in onze streken een systeemvreemd element. Wij hebben geen kuilen van 45 meter, de doorbraakkolken langs onze dijken zijn hooguit 6 à 7 meter diep."

VEENONTGINNINGEN

Jan Nillissen geeft graag excursies in het noordelijke deel van de Peel. Het veenpakket was daar veel minder dik dan in het zuiden, waar je in het Nationaal Park 'de Groote Peel' nog een indruk kunt krijgen van het oorspronkelijke hoogveenmoeras. In de noordelijke Peel is het veenpakket vrijwel overal geheel afgegraven. Dat leverde natte zandgronden op die niet vruchtbaar waren. Het kostte erg veel moeite om die te bebossen of te ontginnen voor de landbouw.

Nillissen benadrukt dat ieder hoekje van de Peel zijn eigen verhaal heeft. In 1903 kochten de broers Roelvink spotgoedkope heidevelden met schrale berkenbosjes en drassige poelen. Adam Roelvink verfraaide het landschap met een prachtige buitenplaats. Zijn broer Jan Berend Roelvink koos voor een traditioneel ontginningstraject met forse akkers en rechtlignige lappen bos.

De excursies van Jan Nillissen 'ontwaarden' soms in een college culturele antropologie, want hij weet in het landschap de verschillen tussen de gezagsgetrouwe rooms-katholieke en de eigenwijze gereformeerde ontginners aan te wijzen.

Jan Nillissen vertelt tijdens iedere excursie een mooi verhaal uit de geschiedenisboeken, over stropers, smokkelaars of douaniers. Bij de Peel hoort het levensverhaal van Toontje

De ARJA-prijs is uitgereikt tijdens de Vertegenwoordigende Vergadering van de KNNV op 14 april 2012 in Nijkerk. Deze prijs is genoemd naar de initiatiefnemers Arnold en Jannie van Nieuwaal. Het doel is 'de samenhang van geologie, geomorfologie, natuur en landschap, inclusief de hierin (over)levende mens op een nieuwe, multidisciplinaire wijze onder de aandacht van een groter publiek brengen'.

De jury kon kiezen uit zes inzendingen:

- De KNNV-afdeling Nijmegen bood een programma met bijbehorende verslagen van een serie van elf excursies met het thema 'Geologie en Landschap'.
- De KNNV-afdeling Twente deed mee met een lijvig rapport over het Hondenvan, onderzoek Flora & Fauna 2004-2007.
- De KNNV-afdeling Delft deed mee met het project 'Zuidrand, waar boer en recreant elkaar ontmoeten'.
- De Werkgroep Geologie en Landschap verzorgde een excursie in Groesbeek 'Diamant tussen de heuvels'.
- De KNNV-afdeling Amsterdam zorgde voor een geologische wandeling 'Een andere kijk op de stad'.
- De KNNV-afdeling Wageningen stuurde een uitgebreid inventarisatierapport over de Renkumse benedenwaard en de Wageningse berg.

Meer informatie en het juryrapport staan op www.knnv.nl

den Dwerg, de laatste scheper. Bij het Reindersmeer past Jan den Duuvel, die ooit de rechtszaal kort en klein sloeg.

EXCURSIEVERSLAGEN

Jan Nillissen is oud-onderwijzer. Hij stond veertig jaar voor de klas. Vanaf zijn twaalfde jaar woont hij onafgebroken in Boxmeer, dus hij kent het Maasheggenlandschap en de wijde omgeving van de noordelijke Peel als zijn broekzak. Hij verzamelt al tientallen jaren materiaal van ruim vijftig excursiegebieden, waaronder het Maasheggenreservaat, de Hamert, de Millingerwaard, de Bruuk, de Sint Jansberg en de Overasseltse vennen.

Na zijn pensionering vier jaar geleden werd hij natuurhistorisch secretaris van de KNNV-afdeling Nijmegen. Hij verdubbelde meteen het aantal excursies, zodat de leden van de

afdeling nu gemiddeld tweemaal per week op excursie kunnen. Jan Nillissen neemt ook excursies van het IVN en van andere groene organisaties op in zijn programma, maar minstens vijftig keer per jaar is hij zelf excursieleider.

Nillissen heeft de gewoonte om van iedere excursie een uitgebreid verslag te maken, waarin geologie, geomorfologie, hydrologie, het ontstaan van het landschap, flora en fauna geïntegreerd worden beschreven: "Mijn doel is het overdragen van de ene generatie op de andere. Ik schrijf geen wetenschappelijk werk, ik schrijf op wat we in het veld hebben gezien en ontdekt."

KIKKERS

De excursieverslagen van Jan Nillissen tellen doorgaans 80-120 pagina's. De jury kreeg

"Als het IVN een excursie geeft, staan de kikkers als het ware al klaar in de emmer. Wij doen het anders."

dan ook een forse stapel leesvoer te verwerken, toen de KNNV-afdeling Nijmegen met de excursieserie 'Geologie en landschap' ging meedingen naar de ARJA-prijs.

"Mijn plan was het organiseren van een serie excursies voor een breed publiek, in de periode van 10 februari tot en met 25 april 2012. De opkomst was zeer wisselend, soms hadden we wel dertig deelnemers, soms vijf. Het zijn in feite geen publieksvriendelijke excursies, want ze duren vaak vier of vijf uur. Als het IVN een excursie geeft, staan de kikkers als het ware al klaar in de emmer. Wij doen het anders, wij zijn een studieclub. Met dertig deelnemers komt er van studeren niet veel terecht, maar als je met z'n vijven bent, kun je er een echte ontdekkingsstocht van maken."

Het juryrapport over de excursieserie van de KNNV-afdeling Nijmegen luidde: "Op basis van voornamelijk bestaande kennis wordt een samenhangend verhaal verteld over geologie en landschap van een uitzonderlijk rijk en gevarieerd gebied in Nederland. Kenners nemen de deelnemers mee op excursie, die in de regionale pers worden aangekondigd en voor iedereen vrij zijn om aan deel te nemen. Aan bod komen onderwerpen als het oudste boerenlandschap van Nederland, de werking van de enorme ijsmassa's in de glaciële perioden en de dynamiek van het rivierenlandschap. De verslagen zijn van uitzonderlijk hoog gehalte en verdienen het om gebundeld in boekvorm naar buiten gebracht te worden."

